

Samolibý vesničan se domnívá, že za humny končí svět, a aby to dotáhl na starostu nebo pokořil soka, který mu přebral dívku, či aby mu v kasičce vzrostly úspory, schvaluje, jak je svět uspořádán, a neví o obrech v sedmimiliových botách, kteří ho mohou přišlapnout, ani o nebeském sváru vlasatic, jež letí vzduchem pohříženy do spánku a pohlcují světy. Co přetrvává vesničanského v Americe, musí proctnout. V dnešní době se nedá ležet s kapensníkem na hlavě, nýbrž se zbrání místo polštáře, jako mužové Juana de Castellanos: se zbraněmi soudnosti, jež vítězí nad těmi druhými. Opevnění myšlenek je cennější než opevnění z kamene.

Není přídě, jež by protála závoj myšlenek. Rázná myšlenka, včas zažehnutá před světem, dokáže jako mystická korouhev poslednímu soudu zastavit korouhev obrněnců. Národy, jež se neznají, si musí pospíšet, aby se poznaly, jako ti, kteří jdou společně do boje. Ty, které si hrozí pěstmi jako závistiví bratři, z nichž oba chtějí totéž pole, nebo bratr z malého domku hledící se závistí na bratra z lepšího domu, musí splynout v pevném stisku obou rukou. Vy, kdo jste pod ochranou trestuhodné tradice šavli zbrocenou krví z žil poraženého bratra, bratra potrestaného za víc, než čeho se dopustil, osekali jeho pole, nechcete-li, aby vás lid nazýval zloději, vraťte ta pole bratrovi. Dluhy ve věci cti nevybírám čestný člověk v penězích, tolik a tolik za políček. Nemůžeme už být lidem žijícím jako listí stromů v oblacích, s korunou obtiženou květy, jež se rozvíjejí nebo mizí podle toho, jak je laská rozmarné světlo nebo je bítující a strhávající bouře; stromy se musí semknout do řady, aby jim neprorokl obr

v sedmimiliových botách! Je čas, abychom se znovu spočítali a společně se dali na pochod, a musíme kráčet v pevném seskupení, jako stříbro na kořenech And.

Slabým bude chybět jenom odvaha. Kdo nemá důvěru ve svou zemi, je slaboch. Protože jim chybí odvaha, odpírají ji ostatním. Nedosáhnou na těžko dosažitelný strom churavou rukou, rukou s nalakovanými nehty a náramkem, rukou z Madridu nebo Paříže, a říkají, že na strom nelze dosáhnout. Je třeba naložit lodě tímto škodlivým hmyzem, jenž vlasití, která jej živí, rozhlodává kosi. Jsou-li to Pařížané nebo Madridané, necht se jdu předvádět na Pádo či rozdychčovat k Tortonimu. Ti tesáři synové, kteří se stydí, že otec je tesář! Ti rodili Američané, kteří se stydí za matku, jež je vychovala, protože nosí indiánskou zástěru, zřikají se jí, darebáci, když churaví, a nechávají ji opuštěnou na lůžku nemocných! Kdo je tedy člověk? Ten, kdo zůstává u matky, aby jí léčil, nebo ten, kdo ji posílá pracovat, kde ji nikdo nevidí, a žije z podpory v prohlulých zemích, s vázanou věrolomností, zehraje na luno, jež ho nosilo, a sám nosí nápis zrádce na zádech papírového kabátce? Tito synové naší Ameriky, kterou musejí zachraňovat její Indiáni, a přitom je na vzezupu, títo dezertéři, kteří se ucházejí o pušku v armádách Severní Ameriky, jež své Indiány utápí v krvi a je v úpadku! Tito choulostívní muži nechtějí dělat mužskou práci! Cožpak Washington, který jim vytvořil tuto zemi, odesel žít k Angličanům? Žít k Angličanům v letech, kdy je viděl, jak se hrnou proti jeho zemi? Tito „nevěřící“ v čest, kteří ji vlácejí po eizi hroudě, jako když nevěřící ve Francouzskou revoluci tančili, fintili se a protahovali r!

Vždyt v které vlasti může člověk pociťovat více hrdosti než v našich bolestiplných amerických republikách, vyrostlých mezi

něnými masami Indiánů v hrůtu zápasení knihy s kostelním svícnem, na zakrvcených rukách stovky věrozvěstů? Nikdy se v historicky kratším období nevytvorily z rozdílnějších součinitelů tak vyspělé a soudržné národy. Protože má hbité pero nebo květnaté slovo, domýšlivý člověk se domnívá, že země byla stvořena k tomu, aby mu sloužila za piedestal, a obviňuje rodnou republiku z neschopnosti nebo nenapravitelnosti, poněvadž její nové pralesy mu neumožňují ustavičně jezdit po světě jako vyhlášený marnotraktník, řídit perské koníky a rozlévat šampaňské. Neschopnost nespočívá v rodící se zemi, jež vyžaduje formy, které jí budou uzpůsobeny, a blahodárnou velkorysost, nýbrž v těch, kdo chtějí vládnout původním národům odlišného a vynuceného složení zákony zděděnými od čtyř století svobodné praxe ve Spojených státech, od devatenácti století monarchie ve Francii. Hamiltonovým dekretem se nezachytí náraz llanerova hřebce. Jednou Sieyésovou větou se neuvolní sražená krev indiánského plemene. Má-li se dobře vládnout, je třeba přihlížet k tomu, co je tam, kde se vládne; a dobrým vládatem v Americe není ten, kdo ví, jak si vládne Němec nebo Francouz, nýbrž ten, kdo ví, z jakých složek sestává jeho země a jak je může řídit, aby v zemi zrozenými metodami a institucemi došel onoho žádoucího státu, v němž je každý člověk znám a vyvíjí svoji činnost a všichni využívají hojnosti, kterou příroda poskytla celému národu, ježž zúrodňují svou prací a hájí svými životy. Vláda musí vycházet ze země samé. Její duch musí odpovídat duchu země. Forma vlády musí být ve shodě s uspořádáním země. Vláda není nic jiného než rovnováha přírodních složek země.

Proto byla dovezená kniha v Americe poražena přírodním

člověkem. Přírodní lidé porazili umělé vzdělance. Domorodý mišenec porazil exotického kreola. Neexistuje boj mezi civilizací a barbarstvím, nýbrž mezi klamnou vzdělaností a přírodou. Přírodní člověk je dobrý, ctí a vyznamenává vyšší inteligenci, pokud ta nevyužívá jeho poslušnosti a nepoškozuje ho nebo ho bezohledně neuráží, neboť to přírodní člověk nepřemijí a je ochoten si sílu znovu získat účtu toho, kdo by se ho dotkl nebo poškozoval jeho zájmy. V souladu s těmito opovrhovanými přírodními součiniteli se američtí tyranové vysplhali k moci; a padli, když je zradili. Tyranielemi republiky odpýkali svoji neschopnost poznat opravdové složky země, odvodit z nich formu vlády a v souladu s nimi vládnout. Vládař v nové zemi znamená tvůrce.

V zemích složených ze vzdělanců a nevzdělanců, v nichž se vzdělanci nenaučí umění vládnout, budou vládnout nevzdělanci, neboť jsou uvyklí zasahovat a vlastnoručně řešit nerozhodnosti. Nevzdělaná masa je v záležitostech duševní činnosti lenivá a bojácná a vyžaduje, aby se jí dobře vládlo; když jí však vláda poškozujíc, strášá jí a vládne si sama. Jak mají vycházet z univerzití vládcí, není-li v Americe univerzity, na niž by se vyučovalo základem umění vlády, to jest analýze osobitých prvků amerických zemí? Mladí lidé to odcházejí řešit do světa, s yankeeskými nebo francouzskými plentami, a ucházejí se o řízení země, kterou neznají. Na politickou dráhu by měl být odepřen vstup těm, kdo nevědí, z čeho politika vyrůstá. Cena v soutěžích nemá být za nejlepší ódu, nýbrž za nejlepší studii o faktorech země, v níž se žije. V novinách, za katedrou, v akademii je třeba rozvíjet studium reálných faktorů země. Stačí je poznat s nezavázaným očima a bez okolků, protože kdo

záměrně či opomenutím přechází část pravdy, bude časem sražen pravdou, která mu chyběla a která v lhostejnosti narůstá a boří, co se bez ní staví. Je snadnější řešit problém poté, kdy se pozná jeho podstata, než bez její znalosti. Přírodní člověk, rozhořčený a silný, přichází a boří spravedlnost posbíranou z knih, protože není vykonávána v souladu se zjevnými potřebami země. Znát znamená řešit. Znát zemi a ve shodě s jejím poznáním ji řídit je jediný způsob, jak ji uchránit od tyranii. Evropská univerzita musí ustoupit univerzitě americké. Dějinám Ameriky od Inků po současnost se musí vyučovat podrobně, i když se nebude učit dějinám řeckých archontů. Naše podrobně, i když se nebude učit dějinám řeckých archontů. Naše Recko má přednost před Řeckem, které není naše. Je nám potřebnější. Domáci politické musejí nahradit politiky cizokrajné. Necht se na naše republiky naštepuje svět; nicméně pném musejí být naše republiky. A necht zmlkne překonaný školomet; vždyť není vlasti, v níž by člověk mohl pociťovat více hrdosti než v našich bolestiplných amerických republikách.

Nohy zapletené do růžence, s bílou hlavou a barevným tělem Indiána a kreola jsme odvažně vstoupili do světa národů. Kněz, S mariánskou korouhví jsme vyrazili dobývat svobodu. Kněz, několik poručíků a žena stává v Mexiku na bedrech Indiánů republiku. Španělský kanovník ve stínu svého pláště zasvěcuje do francouzské svobody několik skvělých maturantů, kteří dosadí za velitele Střední Ameriky proti Španělsku španělského generála. V monarchistickém rouchu se sluncem na prsou podnítli Venezolané na severu a Argentinci na jihu povstání. Když se oba hrdinové srazili a kontinent se již málem chvěl, jeden z nich, jenž nebyl o nic menší, obrátil koně. A protože

hrdinství v míru je vzácnější, neboť je méně slavné než ve válce; protože člověku je snazší zemřít s počtami než metodicky uvažovat; protože vládnout ve vzrušení a jednomyslnosti je jednodušší než po boji usměrňovat odlišné, zpuště, cizozemské nebo cizí myšlenky; protože pravomoci nabyté v epopei útoku podkopávaly s kočící obezřetností co do způsobu, nicméně se skutečnou pádností budovu, na níž v drsných i jedinečných oblastech naší Ameriky, v obcích bosáků v pařížském kabátci, byla vztyčena vlajka národů napájených mizou nepřetžitěho užívání rozumu a svobody; protože hierarchické uspořádání kolonií bránilo demokratické organizaci republiky, buď hlavní města s nákrčníkem nechávala venkov v jezdeckých botách čekat v průjezdu, nebo knihomolští spasitelé nepochopili, že revoluce zvířeziví duši země, podnicené hlasem osvoboditele, musí také duši země vládnout, a nikoliv proti ní nebo bez ní, Amerika začala trpět a trpí vyčerpáním ze smírného urovnání mezi nesusouhlasnými a nepřátelskými složkami, jež zdědila po despotickém, proradném kolonizátorovi, a importovanými idejemi a formami, které v místních podmínkách nebyly reálné a logickou vládu zdržovaly. Kontinent rozklizovaný po tři století řízením, které člověku upíralo právo na jeho vlastní rozum, dosáhl, nevíšimaje si nebo neposlouchaje nevzdělance, kteří mu pomáhali při osvobození, vlády založené na rozumu; rozumu všech v záležitostech všech, a ne univerzitním rozumu jedněch nad venkovským rozumem ostatních. Otázka nezávislosti nespočívala ve změně forem, nýbrž ve změně ducha.

Bylo třeba se spojit s utiskovanými, aby se upevnil systém protichůdný zájmům a návykům vládnoucích utiskovatelů. Tygr zaplašný výstřelem se v noci vrací za kořisti. Umírá šlehaje

očíma a zatínaje do vzduchu drápy. Není ho slyšet, když přichází, protože má sametové tlapy. Probudivší se kořist má nad sebou tygra. V republice přežívala kolonie; a naše Amerika vybředá z jejích velkých chyb — z pýchы hlavních měst, ze zaslíbenosti zvítězších opovrhovaných venkovanu, z nadměrného dovozu cizích myšlenek a vzorů, z nespravedlivého a nepolitického opovrhování domorodým plemenem —, vybředá z nich krví vykoupenými přednostmi republiky, která bojuje proti kolonii. Tygr čhá za každým stromem, krčí se za každým rohem. Země zatínaje do vzduchu drápy, šleha je očíma.

Ale „tyto země se zachrání“, jak oznámil Argentinec Rivadavia, který v krutých dobách překypoval jennocitem; k mačetě se nehodí hedvábná pochva, a v zemi, která byla dobyta oštěpem, nelze oštěp zatlačit zpátky, protože se rozzlóbi a stoupne si do dveří Iturbidova kongresu, „aby toho blondáka udělali císařem“. Tyto země se zachrání, protože s duchem umírněnosti, který na kontinentu světla, zdá se, vládne klidným souladem přírody a vlivem kritické četby, jež v Evropě vystřídala tápající a falansterskou četbu, kterou nasákla předchozí generace, rodi se Amerie v těchto reálných časech reálný cílověk. Byli jsme prizrak, s atletickou hrudi, pěstěným rukama a čelem dítěte. Byli jsme maškara v kalhotách z Anglie, pařížské vestě, kabátku ze Severní Ameriky a čepici ze Španělska. Mlčenlivý Indián nás obcházel a potom zamířil na kopec, na vrchol kopce, aby pokrtil děti. Sledovaný černoch mezi vlnami a šelmami vyzpívával do noci, sám a bezejmenný, hudbu svého srdce. Vesničan, tvůrce hodnot, se slepý rozhořčením obracel proti pohrdavému městu, proti svému výtvoru. V zemích, které

přicházely na svět s konopnými stěvicemi na nohou a stuhou na čele, jsme byli samý nárameník a talár. Geniální by bývalo bylo s laskavým srdcem a odvahou zakladatelů sbratřit stuhu na čele s talárem, uvolnit Indiána, uvolňovat místo schopnému černochovi, přizpůsobit svobodu potřebám těch, kdo kvůli ni povstali a zvítězili. Zůstal nám auditor a generál a literát a obročník. Andělská mládež jako z chapadel chobotnice rostla do nebes a s neplodnou slávou shazovala hlavu ověšenou mraky. Domorodí lidé, zaslěpení vítězstvím, držili, hnáni pudem, zlaté hole. Ani evropská, ani yankeeská kniha nedávala klíč k hispanoamerické záhadě. Okusila se nenávist a země rok od roku upadaly. Po únavě ze zbytečné nenávisti, odporu knihy proti kopí, rozumu proti kostelnímu svícnu, města proti venkovu, nemožné nadvlády rozdělených městských vrstev nad rozbouraným nebo nečinným domorodým národem začíná se jakoby bezděky okoušet láska. Národy povstávají a zdraví se. „Jací jsme?“ ptají se; a jedni druhým říkají, jací jsou. Když se v Cojimar u objeví nějaký problém, nepůjdou hledat řešení do Gdaňska. Fraky jsou dosud francouzské, ale myšlení začíná být americké. Americká mládež si vyhrnuje rukávy, noří ruce do těsta a dává mu kynout kvasem svého potu. Chápe, že se příliš napodobuje a že záchrana spočívá v tvořivé práci. Slovo *tvorit* je smluveným heslem této generace. Víno...? Z banánů, a bude-li trpké, je to naše víno! Rozumí se, že vládní formy kterékoliv země se musí přizpůsobit jejím přirozeným složkám; že nemají-li absolutní ideje padnout vlivem chybné formy, je třeba je vložit do forem relativních; že má-li být svoboda životaschopná, musí být upřímná a plná; že neotvírá-li republika náruč všem a nespěje se všemi kupředu, umírá. Tygr jsoucí

uvnitř se protáhne skulinou, a také tygr zvenčí. Generál přizpůsobuje pochod jezdeckva kroku péchoty. Nechá-li totiž pěšáky vzadu, nepřítel mu obklíčí jezdeckvo. Strategie je politika. Národy se musejí vzájemně kritizovat, protože kritika je zdravá; ale musejí být jedna mysl a jedno tělo. Sklonit se k nešťastným a pozvednout je v náručí! Ohněm v srdci rozmrazit ztuhlou Ameriku! Nalít do žil země kypící, zpěněnou domorodou krví! Stojíce, s veselým pohledem pracujících se přes hranice zdraví noví američtí lidé. Domorodí státníci vycházejí z přímého studia přírody. Čtou, aby poznatku využítvali, nikoliv aby napodobovali. Národohospodáři studují příčiny potíží. Rečníci začínají být střídmější. Dramatikové uvádějí na scénu domorodé charaktery. Akademie projednávají podnětné náměty. Poezie si stíhá zorrillovskou kadeř a věší na stožár slávy červenou vestu. Jiskrná a vytříbená próza je obtížena ideou. Vládci v indiánských republikách se učí indiánským jazykům.

Amerika vybředá ze všech svých nebezpečí. Na některých republikách leží chobotnice. Jiné se podle zákona rovnováhy vydávají na moře, aby v úspěchtilé pošetilém chvatu znovu nabyly ztracená stolecí. Další, zapomínající, že Juarez jezdil ve voze taženém mulami, si kvůli krátkodeché okázalosti pořizují pompezní kočár s kočím; jedovatý přepych, nepřítel svobody, kazí lehkovážného člověka a otvírá bránu cizákovi. Další epičností ohrožené nezávislosti třbí svůj mužný charakter. Jiné v koňstnické válce proti sousedovi vychovávají soldatesku, která je může zardousit. Ovšem naši Americe hrozí možná, jiné nebezpečí, a neplyne jí samo od sebe, nýbrž z rozdlu příčin, metod a zájmů mezi oběma činiteli kontinentálního významu,

a není daleko doba, kdy se k ní s žádostí o těsné styky přiblíží podnikavý a průbojný národ, který jí nezná a který jí opovrhne. A jelikož mužné národy vzniklé vlastním přičiněním, puškou a zákony, milují a pouze milují mužné národy; jelikož doba bezuzdné rozpínavosti, z níž se snad Severní Amerika převahu toho nejrýzejšího ze své krve vymaní, nebo do níž by ji naopak mohly vehnat její pomstychtivé a odporné masy, dobyvatelská tradice a prospěch obratného vůdce, není ani v očích toho největšího bázlivce natoilik blízká, aby nedopřála času podat důkaz neutuchajícího neokázalého sebevědomí, jimž by bylo možné jí čelit a odrážet ji; jelikož republikánská pověst utahuje Severní Americe před pozornými národy světa udidlo, jež ji nesmí odejtnout dětinská provokace nebo okázalá domyšlivost či otcovražedný nesvár naší Ameriky, je naléhavou povinností naší Ameriky ukázat, jak je jednotná na duchu i v záměru, jak rychle překonává dusnou minulost, jak je potřísněna toliko zturodnující krví, která prýští z rukou v boji s troskami, a krví z žil, jež nám prokláá naši páni. Největším nebezpečím naší Ameriky je pohrdání velkého souseda, který jí nezná; a protože den návštěvy se blíží, je nezbytné nutné, aby ji sused poznal, brzy ji poznal, aby ji neopovrhoval. Z nevědomosti by na ni nakonec možná hleděl se žádosť. Z úcty, až by ji poznal, by od ní odtáhl ruce. Je třeba věřit v lepší stránky člověka a těm horším nedůvěřovat. Těm lepším je nutné dát příležitost, aby se projevilily a převládily nad těmi horšími. Nestane-li se to, ty horší převládnu. Národy musejí mít pranýř pro toho, kdo je podněcuje k zbytečné nenávisti; a další pro toho, kdo jim véas nerlíká pravdu.

Neexistuje rasová nenávist, protože neexistují rasy. Neduživí myslitelé, potloukající se za dne s rozsvícenou lucernou, sypou

z rukávu a přemítají knižní rasy, které spravedlivý cestovatel a zanicený pozorovatel marně hledají v hájemství přírody, kde ve vítězné lásce i temných žádostech bije do očí celosvětová totožnost člověka. Duše, stejná a věčná, vyvrhá z těl odlišných tvarem a barvou. Prohrěšuje se proti lidskosti ten, kdo podporuje a hlásá rasové rozdíly a nenávisť. Při mišení národů se nicméně v blízkosti dalších odlišných národů zhušťují osobité aktivní rysy myšlení a návyků, rozpinavosti a ziskuchtivosti, domýšlivosti a sobectví, jež by v období vnitřních nepořádků nebo při unáhleném projevu povahových rysů země mohly přejít z latentního stavu národní předpojatosti ve vážnou hrozbu pro sousední osamoceně a slabě země, jež silná země prohlašuje za pomjivě a méněcenné. Mýsllet znamená sloužit. Nelze však z vesničanské zášti předpokládat u plavovlasého národa na tomto kontinentě jakousi vrozenou a neblahou zlobu, protože nemluví našim jazykem ani nevidí dům, jak jej vidíme my, ani se nám nepodobá svými politickými neduhy, jež jsou odlišné od našich; ani si nepovažuje lidi zlučovitých a snědých, ani ze své dosud nepřilís bezpečné výšiny nehledí dobrosrdečně na ty, kdo s menší přízní dějin po úsecích naplněných hrdinstvím stoupají po cestě republik; nelze však ani skrývat zjevná fakta o problému, který lze vyřešit pro věčný mír příhodným studiem a urychleným mlčenlivým spojením kontinentální duše. Neboť už zní jednomyslný hymnus; současná generace nese na bedrech po cestě zpevněné úspěšnými rodiči pracující Ameriku; od Brava po Magalhãesovu úžinu zasel Velký osevač do romantických národů na pevnině i do bolestiplných ostrovů v moři sémě nové Ameriky!

El Partido Liberal, México 30. ledna 1891

Nevzdělaný řečník je jako palma bez vzduchu. K čemu jsou palmé listy, nečechrá-li je blahodárny pasát? K čemu je řeče koryto, neproudí-li jím voda? K čemu je řečníkovi plynulost, není-li živena intelektem odpovídajícím schopnostem rtů?

Nemluví o těžkopádnosti, jež brání slovu v rozletu, připíná železné nohy lehkokřídlemu ibisovi, zbytečně mate posluchače, kteří se nemusejí okamžitě nakazít erudicí, a odmíná velkolepost přirozenosti a brilantnosti řečnickova zanicení. Mluví o síle učení, o vymezení systému, o hloubce myšlenky, o jistotě, s níž se o věci hovoří, neboť ty jsou záhadou a hybatelem úspěchu a opravdového vlivu projevu. Když se neuvazuje jasně, ani se jasně nemluví. Nestáčí také jenom znát samotnou látku, neboť při vystoupení na tribunu — a tribuna je ozářený majestát — se nemějí paprsky tohoto slunce, nepočítají se vlny tohoto moře; duše se mocně rozletí, závažnému narůstají křídla; jazyk se rozehrává jakýmsi věšteckým ohněm; člověk se mění v božstvo a deptá, přesvědčuje, požádaje, ničí, obnovuje, vyzdvihuje, spaluje.

Řečník potřebuje obecné znalosti dějin, jež snašejí důkazy; literatury, která osvěžuje; umění, jež zkrášluje; politických věd, z nichž vyrůstá zakladatelské dílo.

Tak bude mít vždy potřebné argumenty; jeho síla nebude nevyhnutelně spojena s jeho pamětí, jeho replika nebude o nic méně živá než jeho základní projev, a vliv, který ho provází, bude stálý a trvalý. Řečnické umění je horoucí způsob vyjadřování; nelze se vyjadřovat, chybí-li vyjádřitelná látka.